

Plussen op de minlijn

IR. F. G. VAN HERWAARDEN* – MR. C. A. DE KAM**

Het is bekend dat een bruto salaris dat wordt verdiend bij de overheid, een ander netto inkomen oplevert dan een zelfde bruto salaris wanneer dat wordt verdiend in de particuliere sector. Ook de rolverdeling binnen samenlevingsverbanden en het al of niet gehuwd zijn, kunnen bij een gelijk (gezamenlijk) bruto inkomen leiden tot aanzienlijke netto inkomensverschillen.

In dit artikel worden deze verschillen geanalyseerd met gegevens voor 1979. Daarbij wordt uitgegaan van tweepersoonshuishoudens en onderscheid gemaakt naar marktsector, semi-publieke sector en publieke sector.

1. Inleiding

Dezer dagen wordt de ene na de andere heilige koe uit de sociaal-economische stal naar de slachtbank geleid. Thans is het gouden kalf van de koopkracht aan de beurt. Op 25 maart jl. deelde de minister van Financiën de Tweede Kamer per brief mee, dat ten gevolge van verschillende beleidsaanpassingen het reëel vrij beschikbaar inkomen van inkomsttrekkers (zonder incidentele inkomensverbetering) in 1981 met 3 tot 5% zal dalen 1). De grote politieke partijen spiegelen de kiezers in hun verkiezingsprogramma's voor de periode 1982-1985 een voortdurende algemene daling van de koopkracht voor, met gemiddeld 2,5 tot 4% per jaar. Als ook rekening wordt gehouden met de effecten van beoogde woonlastenverzwaringen, bezuinigingen op inkomensoverdrachten en ruimere toepassing van het profijtbeginsel, worden in individuele gevallen nog aanzienlijk grotere (negatieve) mutaties in het reëel vrij beschikbaar inkomen gevonden 2).

Mede door de sterk gestegen hypotheekrente, dreigt voor de deelgenoten in menig huishouden financiële rampspoed. Het ligt in de lijn der verwachtingen dat velen de aanslag op hun koopkracht zullen trachten te pareren — al dan niet via georganiseerde inspanningen van pressiegroepen — met inzet van inmiddels welbekende wapens: waar mogelijk afwenteling van lasten op anderen, fraude in de fiscale en sociale sfeer en een inventiever gebruik van bestaande mogelijkheden in de wetgeving.

Dit artikel bespreekt bepaalde mogelijkheden om de te verwachten drainage van koopkracht gedeeltelijk te stoppen. Daartoe wordt de verhouding tussen netto en bruto inkomen gezien van verschillende tweepersoonshuishoudens met een zelfde bruto inkomen uit arbeid in dienstbetrekking. Onder netto-brutoverhouding wordt verstaan: het netto inkomen in procenten van het bruto inkomen. Ook als het bruto inkomen gelijk is, kan deze verhouding aanmerkelijk verschillen voor huishoudens.

De voornaamste oorzaken van de verschillen in de netto-brutoverhouding — bij een gelijk bruto huishoudinkomen — zijn de volgende:

1. de juridische vorm waarin deelgenoten van het tweepersoons huishouden samenleven;
2. de wijze waarop het huishoudinkomen wordt verdiend: door één deelgenoot of door beiden (b.v. ieder de helft);
3. de sector (marktsector, semi-publieke sector, publieke sector) waarin deelgenoten werkzaam zijn.

De eerste twee oorzaken — samenlevingsverband en de mate waarin het huishoudinkomen door afzonderlijke deelgenoten wordt verdiend — noemt ook Stevens, in een artikel dat eind vorig jaar in *ESB* verscheen 3). Het is een tekortkoming dat in zijn bijdrage niet — zelfs niet in het voorbijgaan — wordt gewezen op de invloed van de derde factor, de sector waarin deelgenoten werken. Deze factor zal van het grootste belang blijken.

Zoals zal worden aangetoond kan in veel gevallen een belangrijke koopkrachtwinst worden geboekt als deelgenoten in een huishouden de juiste „mix” van juridische vormgeving van hun relatie, (deel)arbeidstijd en economische sector kiezen. Aangezien de koopkracht zwaar onder druk zal staan, zowel in 1981 als in latere jaren, zijn de te presenteren resultaten in hoge mate relevant voor strikt economisch rationeel handelende subjecten. De berekeningen zijn gedaan voor twee jaren, 1977 en 1979. De exercitie geeft voor de verschillende jaren een zelfde beeld. De resultaten voor 1979 worden hierna gegeven. Een berekening voor 1981 wordt niet gegeven, omdat de relevante programmatuur van het rekenmodel voor 1981 nog niet is voltooid. Overigens lijkt de conclusie gerechtvaardigd, dat de gepresenteerde resultaten in 1981 onverminderd geldig zijn, omdat de betreffende regelingen sinds 1979 niet ingrijpend zijn veranderd.

In paragraaf 2 wordt het gehanteerde rekenmodel beschreven. In paragraaf 3 worden de gebruikte veronderstellingen toegelicht en worden resultaten gegeven in de vorm van netto-brutoverhoudingen. Daarna wordt de netto-brutoverhouding en de koopkrachtwijziging van huishoudens geanalyseerd, ingeval er verandering komt in de juridische vorm waarin deelgenoten samenleven (paragraaf 4), in de mate waarin het huishoudinkomen door één of door beide deelgenoot(en) wordt verdiend (paragraaf 5) of in de economische

* Tot 1 mei 1981 verbonden aan de vakgroep Economische Vakken, RU Leiden; thans werkzaam bij het CBS te Voorburg.

** Vakgroep Belastingrechtelijke Vakken, RU Leiden. De auteurs danken mevr. drs. A. J. M. Hagenaars voor haar opbouwende commentaar. Dit artikel doet verslag van een toepassing van het GENTAX-rekenmodel (zie noot 7). Over een aantal maanden verschijnt *Om de poen is het te doen* (Kluwer, Deventer) waarin het model en een aantal toepassingen worden gepresenteerd.

1) *Aanpassingen in de collectieve sector in 1981*, brief van de minister van Financiën aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 25 maart 1981, zitting 1980-1981, 16 714, nrs. 1-2.

2) Flip de Kam en Frans Nypels, *Wie zal dat betalen?*, Amsterdam, 1981.

3) L. G. M. Stevens, *Inkomensbeleid en samenlevingsvorm*, *ESB*, 26 november 1980, blz. 1316-1324.

sector, waarin deelgenoten werkzaam zijn (paragraaf 6). Paragraaf 7 vat de voornaamste resultaten samen.

2. Het rekenmodel

Voor de beoogde analyse is het noodzakelijk een verband te hebben tussen bruto en netto inkomen. Hierbij doet zich de moeilijkheid voor dat het werknemersaandeel in de premie voor de werknemersverzekeringen en de volksverzekeringen en de inkomstenbelasting 4) elk op basis van een eigen grondslag worden geheven. Doorgaans bestaat geen vast verband tussen een gegeven bruto inkomen, het daarbij behorende premie-inkomen voor de werknemersverzekeringen, het premie-inkomen voor de volksverzekeringen, het belastbaar inkomen en het uiteindelijk resulterende netto inkomen. Met betrekking tot het onderlinge verband van de onderscheiden heffingsgrondslagen moeten aanvullende veronderstellingen worden gemaakt. Om gemakkelijk optredende willekeur bij het leggen van dat verband zoveel mogelijk uit te bannen, wordt aangesloten bij het rekenschema dat het Centraal Planbureau hanteert ter bepaling van de jaarlijkse mutatie in het reëel vrij beschikbaar inkomen van werknemers in de marktsector. Met dit „standaardmodel” 5) is het mogelijk de relevante inkomensbegrippen aan elkaar te relateren.

Het standaardmodel is gebaseerd op de volgende veronderstellingen.

- a. Inkomensstrekkers genieten uitsluitend loon uit dienstbetrekking.
- b. Inkomensstrekkers zijn werkzaam in de marktsector.
- c. Het gezin van een inkomensstrekker telt twee kinderen jonger dan 16 jaar.
- d. De echtgenote van een inkomensstrekker geniet geen eigen inkomsten.
- e. Voor inkomensstrekkers met een inkomen boven de loongrens van de Ziekenfondswet wordt een belastbare werkgeversvergoeding voor de premie van particuliere ziektekostenverzekering in aanmerking genomen, die gelijk is aan het maximale werkgeversaandeel in de ziekenfondspremie.

In het model wordt rekening gehouden met vier standaard-af trekposten, waarop iedere werknemer in de marktsector aanspraak heeft, en die in de inhoudingstabellen voor de loonbelasting zijn verwerkt 6). Voor de uitvoering van berekeningen als in dit artikel, wordt het standaardmodel voor werknemers in de marktsector geamendeerd: veronderstelling c vervalt; de huishoudens die wij beschouwen, tellen geen kinderen; veronderstelling d vervalt in sommige gevallen. Het is voor de voorgenomen analyse noodzakelijk ook te beschikken over een standaardmodel voor werknemers in de semi-publieke sector en in de publieke sector.

Standaardmodelberekeningen kunnen voor alle drie genoemde sectoren worden uitgevoerd met het „general taxes”-model GENTAX. Dit model is een bij het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Publieke Sector (COEPS) van de RU Leiden ontwikkeld omvangrijk rekenschema ter bepaling van de druk en verdelingseffecten van publieke heffingen 7). Het model GENTAX is namelijk verschillend gespecificeerd voor werknemers in de marktsector (MS), in de semi-publieke sector (SPS) en in de publieke sector (PS). Werknemers in MS en SPS zijn over het algemeen premieplichtig voor de werknemersverzekeringen, werknemers in de PS zijn dat over het algemeen niet. Werknemers in de MS krijgen geen compensatie voor AOW/AWW-premie van de werkgever, werknemers in SPS en PS krijgen die compensatie wel. Over de pensioenregeling voor werknemers in (S)PS is voldoende bekend om deze volledig in GENTAX te kunnen simuleren; ten aanzien van pensioenvoorzieningen in MS is dit onvoldoende het geval. Daarom worden ter zake de CPB-veronderstellingen gevolgd.

De voornaamste verschillen in de specificatie van het standaardmodel voor werknemers in SPS en PS in vergelijking met het MS-standaardmodel zijn kort gezegd de volgende. Het standaardmodel voor de semi-publieke sector kent:

- AOW/AWW-premiecompensatie door de werkgever 8);
- werknemersbijdrage in de pensioenverzekeringspremie, conform de meest gebruikelijke PGGM-regeling.

Het standaardmodel voor de publieke sector kent:

- AOW/AWW-premiecompensatie door de werkgever 8);
- netto interimvergoeding voor ziektekosten door de werkgever;
- de over de interimvergoeding ziektekosten verschuldigde loonbelasting komt voor rekening van de werkgever;
- werknemersbijdrage in de pensioenverzekeringspremie, conform de gebruikelijke regeling van het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds.

3. Veronderstellingen en resultaten

De standaardmodelberekeningen met GENTAX worden uitgevoerd op jaarbasis, voor vier bruto inkomensniveaus (in 1979), te weten:

- het wettelijk minimumloon (f 22.736);
- het modaal loon (f 31.500);
- twee keer het modaal loon (f 63.000);
- vier keer het modaal loon (f. 126.000).

Het betreft hier steeds het inkomen van het huishouden. Er is verondersteld dat huishoudens twee deelgenoten — van 35 jaar of ouder — omvatten, man en vrouw 9). Bij de berekeningen wordt achtereenvolgens aangenomen dat deelgenoten al of niet gehuwd zijn (paragraaf 4), één deelgenoot het gehele huishoudinkomen verdient of beiden de helft van het huishoudinkomen (paragraaf 5), en dat één (resp. beide) deelgeno(o)t(en) werkzaam is (zijn) in marktsector, semi-publieke sector, resp. publieke sector (paragraaf 6). Er is steeds aangenomen, dat — als beide deelgenoten werken — ze in dezelfde sector werkzaam zijn. GENTAX legt bij iedere combinatie van aannamen en veronderstellingen het gezochte verband tussen bruto en netto inkomen.

In verband met het begrip „bruto inkomen” doet zich nog een complicatie voor. In de (semi-)publieke sector zijn twee

4) Er wordt, wellicht ten overvloede, aan herinnerd dat de loonbelasting een voorheffing is van de inkomstenbelasting.

5) Zie voor dit standaardmodel b.v. C. A. de Kam en F. G. van Herwaarden, Enkele alternatieven voor de financiering van twee volksverzekeringen, in: G. M. J. Veldkamp (red.), *De economie en het sociale zekerheidsbeleid*, Deventer, 1980, blz. 129-147.

6) Het betreft de volgende posten: de werknemersbijdrage in de pensioenverzekeringspremie (conform CPB), het werknemersaandeel premie werknemersverzekeringen (conform CPB), kosten van dienstbetrekking en reiskosten volgens wettelijk forfait en ten slotte de premie volksverzekeringen AOW/AWW.

7) Zie COEPS-rapport 80.15, *GENTAX, een model ter bepaling van de druk en verdelingseffecten van publieke heffingen*; overigens zij opgemerkt dat het CPB sinds kort ook resultaten geeft van standaardmodelberekeningen voor werknemers in de publieke sector (ambtenaren). Zie CPB, *Macro Economische Verkenning 1981*, blz. 51.

8) Als met elkaar gehuwde deelgenoten beiden in dienstbetrekking werkzaam zijn in de (semi-)publieke sector, krijgt de werkende gehuwde vrouw sinds 1972 slechts AOW/AWW-premiecompensatie indien en voor zover de AOW/AWW-premiecompensatie van haar echtgenoot minder is dan de maximale AOW/AWW-premie. Deze regeling is in GENTAX opgenomen.

9) Gegeven de huidige wetgeving betreffende het personen- en familierecht is deze veronderstelling noodzakelijk om vergelijking met berekeningen voor met elkaar gehuwde deelgenoten mogelijk te maken. Zodra homofiele huwelijken rechtens mogelijk zijn, gelden de gepresenteerde resultaten ceteris paribus ook voor die vorm van samenleven.

begrippen te onderscheiden voor de bruto arbeidsinkomsten: Y1 en Y2. Eerstgenoemd begrip duidt aan het (jaar)inkomen volgens de van toepassing zijnde salarisschaal, vermeerderd met de vakantietoelage. Het tweede begrip omvat meer. Tot het (jaar)inkomen wordt nu ook gerekend de AOW/AWW-premiecompensatie, die voor rekening van de werkgever komt en — uitsluitend in de publieke sector — de netto interimvergoeding voor ziektekosten plus de daarover verschuldigde loonbelasting voor rekening van de werkgever. De vraag rijst van welk bruto inkomensbegrip — Y1 of Y2 — moet worden uitgegaan bij vergelijking van de financiële positie van huishoudens waarvan deelgenoten in een van de drie sectoren werkzaam zijn. Hier wordt gekozen voor vergelijking op basis van Y1 (jaarinkomen volgens de salarisschaal, plus vakantietoelage).

Deze aanpak heeft in het verleden verzet opgeroepen, onder andere van de kant van het Ministerie van Binnenlandse Zaken 10). Aldaar wordt de zienswijze gehuldigd dat moet worden vergeleken op basis van Y2; dus bruto loon inclusief alle op geld waardeerbare emolumenten, met name inclusief de AOW/AWW-premiecompensatie. Het voor de hand liggende tegenargument is dat het Ministerie van Binnenlandse Zaken bij toepassing van de Wet op het minimumloon zelf ook uitgaat van Y1 en niet van Y2; met andere woorden, de laagste ambtelijke salarisschalen worden afgestemd op de hoogte van het wettelijk minimumloon, zonder dat rekening wordt gehouden met AOW/AWW-premiecompensatie door de werkgever en andere emolumenten (zie hiervoor). Dit leidt ertoe dat het netto inkomen van een gehuwde ambtenaar met het minimumloon in 1979 op jaarbasis ruim f. 3.100 hoger lag dan het netto inkomen van een minimumloner in de marktsector (zie tabel 1, regel 1, kolom 2 en 6) 11).

Tabel 1. Netto-brutoverhouding 1979 a) voor huishoudens waarin één deelgenoot het gehele huishoudinkomen verdient

Bruto huishoudinkomen	Marktsector		Semi-publieke sector		Publieke sector	
	ongehuwd (1)	gehuwd (2)	ongehuwd (3)	gehuwd (4)	ongehuwd (5)	gehuwd (6)
Minimum (f. 22.736)	76,4	79,0	84,9	87,4	87,1	92,8
Modaal (f. 31.500)	72,6	74,8	78,8	81,1	79,8	84,4
2× modaal (f. 63.000)	64,5	66,3	65,8	67,5	64,7	67,6
4× modaal (f. 126.000)	50,9	52,1	49,8	50,9	48,9	40,7

a) Netto huishoudinkomen in procenten van het bruto huishoudinkomen.

Tabel 2. Netto-brutoverhouding 1979 a) voor huishoudens waarin beide deelgenoten ieder de helft van het huishoudinkomen verdienen

Bruto huishoudinkomen	Marktsector		Semi-publieke sector		Publieke sector	
	ongehuwd (1)	gehuwd (2)	ongehuwd (3)	gehuwd (4)	ongehuwd (5)	gehuwd (6)
Minimum (f. 22.736)	84,4	80,5	93,5	90,4	98,6	95,2
Modaal (f. 31.500)	80,4	78,3	89,5	87,2	94,1	90,9
2× modaal (f. 63.000)	72,6	71,9	78,8	78,1	79,8	77,7
4× modaal (f. 126.000)	64,5	63,8	65,8	63,9	64,7	62,1

a) Netto huishoudinkomen in procenten van het bruto huishoudinkomen.

Uiteraard moet een hogere „vloer” in het (semi-)publieke loongebouw in deze orde van grootte doorwerken op hogere inkomensniveaus. Dit impliceert dat de AOW/AWW-premiecompensatie niet beurtelings wel (b.v. op het modale niveau) en niet (op het minimumniveau) in aanmerking mag worden genomen bij de bepaling van de te vergelijken bruto inkomens. Bij de keuze van loonniveaus boven het minimum (b.v. op modaal niveau) dienen de AOW/AWW-premiecompensatie en andere emolumenten dus eveneens buiten be-

schouwing te blijven. Uiteraard wordt met AOW/AWW-compensatie en andere emolumenten verder wel rekening gehouden. Resultaten van de berekeningen worden gepresenteerd in tabellen 1 en 2 en nader besproken in de volgende paragrafen.

4. Verschillen tussen huishoudens met gehuwde en die met ongehuwde deelgenoten

In deze paragraaf worden verschillen in netto huishoudinkomen bezien die voortvloeien uit de juridische vorm (ongehuwd of gehuwd) waarin deelgenoten samenleven. Daarbij staat het modale inkomensniveau centraal. Er worden twee gevallen onderscheiden, nader uitgesplitst voor de drie sectoren. In de eerste plaats beschouwen we de huishoudens waarvan één deelgenoot het huishoudinkomen verdient, in de tweede plaats de huishoudens waarvan beide deelgenoten ieder de helft van het huishoudinkomen verdienen.

Wat gebeurt er in deze gevallen indien ongehuwd samenlevende deelgenoten besluiten om te trouwen? Als één deelgenoot (= de man) het modale huishoudinkomen (f. 31.500) verdient, stijgt het netto huishoudinkomen bij huwen (zie tabel 1):

- met 2,2% (van 72,6% tot 74,8%) van het bruto huishoudinkomen of ca. f. 695, indien hij werkzaam is in de marktsector;
- met 2,3% of ca. f. 725, indien hij in de semi-publieke sector werkt;
- met 4,6% of ca. f. 1.450, indien hij in de publieke sector werkt.

Als beide deelgenoten ieder de helft van het modale huishoudinkomen (f. 15.750) verdienen, daalt het netto huishoudinkomen bij huwen (zie tabel 2):

- met 2,1% (van het bruto huishoudinkomen) of ca. f. 660, indien zij beide in de marktsector werken;
- met 2,3% of ca. f. 725, indien zij in de semi-publieke sector werken;
- met 3,2% of ca. f. 1.010, indien zij in de publieke sector werken.

Het blijkt dat bij één verdienende deelgenoot (= de man) trouwen voordelig is, het meest als deze in de publieke sector werkzaam is. Het voordeel neemt relatief af naarmate het inkomen stijgt. Dit effect treedt in alle drie sectoren op. Het blijkt dat indien beide deelgenoten de helft van het huishoudinkomen inbrengen, trouwen onvoordelig is, opnieuw het meest als beiden in de publieke sector werken. Aanvankelijk vermindert het nadeel naarmate het inkomen stijgt (tot 2× modaal), voor inkomens van 4× modaal neemt het nadeel weer iets toe.

5. Verschillen tussen huishoudens met voltijd- en deeltijdwerkers

In deze paragraaf worden verschillen in netto huishoudin-

10) Brief van de minister van Binnenlandse Zaken aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, d.d. 12 september 1978, kenmerk AB78/U 1659.

11) Blijkens het antwoord van de minister van Binnenlandse Zaken op vragen van het Tweede Kamerlid Nypels, was het netto minimum maandloon van ambtenaren (23 jaar en ouder, gehuwd, twee jonge kinderen) in 1975 f. 139 hoger dan het netto minimumloon van vergelijkbare werknemers in de marktsector (Aanhangsel Handelingen Tweede Kamer, zitting 1975-1976, nr. 1374). Het verschil op jaarbasis is f. 1.668. Vakantiegeld en het voordeel uit hoofde van de ziektekostenregeling is daarbij nog buiten beschouwing gebleven. Zie verder het antwoord op vragen van het Tweede Kamerlid Drent (Aanhangsel Handelingen Tweede kamer, zitting 1975-1976, nr. 1120).

komen gezien die ontstaan als beide deelgenoten de helft van het huishoudinkomen gaan verdienen, in plaats van één deelgenoot het hele huishoudinkomen. Daarbij staat het modale inkomensniveau centraal. Er worden twee gevallen onderscheiden, wederom nader uitgesplitst naar de drie sectoren. We beschouwen huishoudens waarvan de deelgenoten ongehuwd samenleven en huishoudens waarvan de deelgenoten gehuwd zijn.

Wat gebeurt er in deze gevallen indien deelgenoten besluiten voortaan samen het bruto huishoudinkomen (ieder de helft) te verdienen, in plaats van dat aan één deelgenoot (= de man) over te laten? Als deelgenoten ongehuwd samenleven en besluiten voortaan ieder de helft van het modale huishoudinkomen te gaan verdienen, dan *stijgt* het netto huishoudinkomen (zie tabellen 1, 2 en de daarop gebaseerde tabel 3):

- met 7,8% (van 72,6% naar 80,4%) van het bruto huishoudinkomen of ca. f. 2.460 indien zij in de marktsector werken;
- met 10,7% of ca. f. 3.370 indien zij in de semi-publieke sector werken;
- met 14,3% of ca. f. 4.500 indien zij in de publieke sector werken.

Als de deelgenoten gehuwd zijn en besluiten voortaan ieder de helft van het modale huishoudinkomen te gaan verdienen, dan *stijgt* het netto huishoudinkomen eveneens, zij het minder dan in het vorige geval (zie opnieuw tabellen 1, 2 en 3):

- met 3,5% (van 74,8% naar 78,3%) van het bruto huishoudinkomen of ca. f. 1.100 indien zij in de marktsector werken;
- met 6,1% of ca. f. 1.920 indien zij in de semi-publieke sector werken;
- met 6,5% of ca. f. 2.050 indien zij in de publieke sector werken.

Het blijkt dat de regelingen van publieke heffingen die aansluiten bij het (huishoud)inkomen, een stimulans kunnen vormen voor deeltijdarbeid (12). In alle sectoren is de stijging van het netto huishoudinkomen ten gevolge van het gaan werken in deeltijd voor ongehuwd samenlevenden groter dan voor gehuwden. Naarmate het huishoudinkomen stijgt, neemt het verschil tussen ongehuwd samenlevenden en gehuwden relatief af; in gulden neemt het toe.

Voor ongehuwd samenwonenden is de relatieve en absolute vooruitgang in netto huishoudinkomen het grootst als zij werken in de publieke sector behoudens op niveau van 4× modaal, waar de grootste inkomensstijging in de semi-publieke sector wordt bereikt. Voor gehuwden daarentegen resulteert de grootste vooruitgang in de semi-publieke sector, behoudens op modaal niveau waar de grootste vooruitgang in de publieke sector wordt bereikt. Ook indien beide deelgenoten niet ieder exact de helft van het huishoudinkomen verdienen, blijven de voorgaande conclusies geldig.

6. Verschillen tussen huishoudens met deelgenoten werkzaam in marktsector resp. in de (semi-)publieke sector

In deze paragraaf worden verschillen in netto huishoudinkomen gezien die verband houden met de sector waarin de deelgenoten werken. Daarbij staat het modale inkomensniveau centraal. Er worden twee gevallen onderscheiden, nader onderscheiden naar juridische vorm (ongehuwd of gehuwd). We beschouwen achtereenvolgens de huishoudens waarin één deelgenoot het huishoudinkomen verdient en de huishoudens waarin beide deelgenoten ieder de helft van het huishoudinkomen verdienen.

Wat gebeurt er met het netto huishoudinkomen als (beide) deelgenoten hun inkomen in een andere sector gaan verdienen. Daarbij komt achtereenvolgens aan de orde de overgang van de marktsector naar de semi-publieke sector, die van de marktsector naar de publieke sector, en ten slotte die van de semi-publieke naar de publieke sector.

Tabel 3. Stijging van het netto huishoudinkomen bij overgang van voltijd naar deeltijd in gld. a)

Bruto huishoudinkomen	Marktsector		Semi-publieke sector		Publieke sector	
	ongehuwd (1)	gehuwd (2)	ongehuwd (3)	gehuwd (4)	ongehuwd (5)	gehuwd (6)
Minimum (f. 22.736)	+ 1.820	+ 340	+ 1.955	+ 680	+ 2.615	+ 545
Modaal (f. 31.500)	+ 2.460	+ 1.100	+ 3.370	+ 1.920	+ 4.505	+ 2.050
2× modaal (f. 63.000)	+ 5.105	+ 3.530	+ 8.190	+ 6.680	+ 9.515	+ 6.365
4× modaal (f. 126.000)	+ 17.140	+ 14.740	+ 20.160	+ 16.380	+ 19.910	+ 14.365

a) Beide deelgenoten verdienen de helft van het bruto huishoudinkomen, in plaats van één deelgenoot het hele huishoudinkomen. Deze tabel volgt uit de tabellen 1 en 2.

Als één deelgenoot, die ongehuwd samenleeft met een ander, het modale huishoudinkomen (f. 31.500) verdient, *stijgt* het netto huishoudinkomen:

- met 6,2% (van 72,6% naar 78,8%) van het bruto huishoudinkomen of ca. f. 1.955 bij overgang van marktsector naar semi-publieke sector;
- met 7,2% of ca. f. 2.270 bij overgang van marktsector naar publieke sector;
- met het verschil tussen de vorige twee gevallen, dus met 1% of ca. f. 315 bij overgang van semi-publieke sector naar publieke sector (zie tabel 1).

Als één deelgenoot (= de man) gehuwd is het modale huishoudinkomen verdient, *stijgt* het netto huishoudinkomen:

- met 6,3% van het bruto huishoudinkomen of ca. f. 1.985 bij overgang van marktsector naar semi-publieke sector;
- met 9,6% of ca. f. 3.025 bij overgang van marktsector naar publieke sector;
- met het verschil tussen de vorige twee gevallen, dus met 3,3% of ca. f. 1.040 bij overgang van semi-publieke naar publieke sector (zie tabel 1).

Als beide deelgenoten elk de helft van het modale huishoudinkomen verdienen en ongehuwd samenleven, *stijgt* het netto huishoudinkomen:

- met 9,1% van het bruto huishoudinkomen of ca. f. 2.865 bij overgang van de marktsector naar de semi-publieke sector;
- met 13,7% of ca. f. 4.315 bij overgang van de marktsector naar de publieke sector;
- met het verschil tussen de vorige twee gevallen, dus met 4,6% of ca. f. 1.450 bij overgang van de semi-publieke naar de publieke sector (zie tabel 2).

Als beide deelgenoten elk de helft van het modale huishoudinkomen verdienen en gehuwd zijn, *stijgt* het netto huishoudinkomen:

- met 8,9% of ca. f. 2.805 bij overgang van de marktsector naar de semi-publieke sector;
- met 12,6% of ca. f. 3.970 bij overgang van de marktsector naar de publieke sector;
- met het verschil tussen de vorige twee gevallen, dus met 3,7% of ca. f. 1.165 bij overgang van de semi-publieke naar de publieke sector (zie tabel 2).

Het blijkt dat op modaal niveau het netto voordeel het grootst is bij overgang van de marktsector naar de publieke sector. Dit geldt ook voor het minimumniveau. Als één deelgenoot verdient, geldt deze conclusie niet bij het niveau van 2× modaal (als deelgenoten ongehuwd samenleven van 64,5% via 65,8% naar

12) Hierbij moet wel worden verondersteld dat deelgenoten inzicht hebben in het netto inkomen dat resulteert in de hier onderscheiden gevallen.

64,7%) en bij het niveau van 4× modaal (zowel als deelgenoten ongehuwd samenleven als wanneer ze gehuwd zijn, van 50,9% via 49,8% naar 48,9% resp. van 52,1% via 50,9% naar 50,7%). Op het laatste niveau treedt zelfs een daling van het netto huishoudinkomen op bij genoemde overgangen (zie tabel 1). Als beide deelgenoten verdienen is op het niveau van 2× en 4× modaal de netto vooruitgang niet het grootst bij overgang van marktsector naar publieke sector, maar bij overgang naar de semi-publieke sector (zie tabel 2). In het algemeen geldt dat de stijging in het netto inkomen bij genoemde sector-overgangen relatief daalt naarmate het niveau van het bruto huishoudinkomen stijgt.

Bij de berekeningen is er van uitgegaan dat, als beide deelgenoten werken, beiden in dezelfde sector werken. Berekeningen onder de veronderstelling dat deelgenoten in verschillende sectoren werken en dat slechts één van de deelgenoten de overstap naar een andere sector maakt, leveren voor het modale (gezamenlijke) inkomen dezelfde conclusies op, zij het met wat andere mutaties in het netto huishoudinkomen.

7. Slotopmerkingen

In de drie voorgaande paragrafen is de netto-brutoverhouding gezien van verschillende huishoudens met een zelfde bruto inkomen uit arbeid in dienstbetrekking. In veel gevallen blijkt koopkrachtwinst te kunnen worden geboekt, als de deelgenoten in een huishouden de juiste „mix” van juridische vormgeving van hun relatie, (deel)arbeidstijd en economische sector kiezen. De stelling is geadstrueerd aan de hand van berekeningen voor 1979, met een standaardmodel voor de marktsector, de semi-publieke en de publieke sector. De voornaamste gevolgtrekkingen laten zich als volgt samenvatten:

- indien één deelgenoot (= de man) het gehele bruto huishoudinkomen verdient, stijgt het netto huishoudinkomen na huwelijk — afhankelijk van inkomensniveau en economische sector — met een percentage tussen 1,1 (voor 4× modaal in de semi-publieke sector) en 5,7 (voor het minimumloon in de publieke sector). Trouwen is in al deze gevallen voordelig.
Indien beide deelgenoten ieder de helft van het bruto huishoudinkomen verdienen, daalt het netto huishoudinkomen na huwelijk met een percentage tussen 0,7 (b.v. voor 2× modaal in de semi-publieke sector) en 3,9 (voor het minimumloon in de marktsector). Niet-trouwen, resp. scheiden is in al deze gevallen economisch gezien rationeel;
- indien deelgenoten besluiten voortaan ieder de helft van het bruto huishoudinkomen te gaan verdienen, stijgt het netto huishoudinkomen — afhankelijk van inkomensniveau en economische sector — voor ongehuwde deelgenoten met een percentage tussen 7,8 (voor modaal in de marktsector) en 16 (voor 4× modaal in de semi-publieke sector), voor gehuwde deelgenoten met een percentage tussen 1,5 (voor het minimumloon in de marktsector) en 13 (voor 4× modaal in de semi-publieke sector). Deeltijdarbeid zodanig dat ieder de helft van het huishoudinkomen verdient, is economisch gezien steeds rationeel en het voordeligst in combinatie met niet-trouwen, resp. scheiden;
- het blijkt dat — als één deelgenoot het bruto huishoudinkomen verdient — de netto-brutoverhouding doorgaans het gunstigst is in de publieke sector (behalve voor ongehuwd met 2× modaal, in de semi-publieke sector en voor gehuwd/ongehuwd met 4× modaal in de marktsector). Indien ieder van de deelgenoten de helft van het bruto huishoudinkomen verdient is de netto-brutoverhouding doorgaans eveneens het gunstigst in de publieke sector (behalve voor gehuwd met 2× modaal in de semi-publieke sector en voor gehuwd/ongehuwd met 4× modaal in de

semi-publieke sector). Kiezen voor werk in de (semi-)publieke sector is economisch gezien vrijwel in alle gevallen rationeel.

Bij deze exercities met het model GENTAX passen de nodige relativeringen. Er is uitgegaan van standaardhuishoudens met standaard bruto inkomens. Indien beide deelgenoten aan het bruto huishoudinkomen bijdragen, wordt verondersteld dat dit gebeurt in de verhouding 50/50. Deze laatste veronderstelling is niet geheel realistisch. Doorgaans zal de man meer dan de helft van het huishoudinkomen verdienen, doordat de vrouw een (deeltijd)baan heeft genomen terwijl de man zijn inkomen (en arbeidstijd) niet navenant heeft vermindert. Ook staat vast dat deelgenoten in een huishouden op korte termijn doorgaans slechts beperkte keuzemogelijkheden hebben, zowel wat betreft de juridische vorm van hun samenleven, als hun aandeel in het bruto huishoudinkomen en de sector waarin ze bij voorkeur zouden willen werken.

Uiteraard treden hogere-orde-effecten op, die buiten beschouwing zijn gelaten. Zoals steeds, zullen deze effecten tot nieuwe evenwichten leiden. Als b.v. velen — met het oog op bescherming van hun koopkracht — kiezen voor werk in de (semi-)publieke sector, zullen de bestaande beloningsverschillen met de marktsector geringer worden. Het beleid in Den Haag blijkt toch consistent: behalve via de *Bestekkortingen* worden ambtelijke arbeidsvoorwaarden ook indirect, via het koopkrachtbeleid, onder druk gezet.

F. G. van Herwaarden
C. A. de Kam